

КРИТЕРІЙ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті автором розроблено та обґрунтовано критерії та показники сформованості соціальної компетентності студентів педагогічних коледжів. Представлені критерії оцінювання соціальної компетентності студентів педагогічних коледжів відображають взаємозв'язки та взаємозалежність між її складовими, розкривають в специфічних ознаках кожного її структурного компонента і показують динаміку досліджуваного процесу. По кожному критерію було розроблено набір відповідних показників, на основі аналізу яких можна робити висновки про рівень сформованості соціальної компетентності студента.

Ключові слова: критерій, показник, соціальна компетентність, студент педагогічного коледжу, формування.

Літ. 5.

Наталья Борбич, кандидат педагогических наук
Луцкого педагогического колледжа

КРИТЕРИИ И ПОКАЗАТЕЛИ СФОРМИРОВАНOSTИ СОЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

В статье автором разработаны и обоснованы критерии и показатели сформированности социальной компетентности студентов педагогических колледжей. Представленные критерии оценки социальной компетентности студентов педагогических колледжей отражают взаимосвязи и взаимозависимость между ее составляющими, раскрывают в специфических признаках каждого ее структурного компонента и показывают динамику исследуемого процесса. По каждому критерию был разработан набор соответствующих показателей, на основе анализа которых можно делать выводы об уровне сформированности социальной компетентности студента.

Ключевые слова: критерий, показатель, социальная компетентность, студент педагогического колледжа, формирование.

Nataliya Borbuch, Ph.D. (Pedagogy) Lutsk Pedagogical College

THE CRITERIA AND INDICES OF THE FORMATION OF SOCIAL COMPETENCE

The author develops and substantiates the criteria and indices of the formation of the students' social competence in pedagogical colleges. The criteria of the assessment of the students' social competence in pedagogical colleges, represented here, reflect the interconnection and interdependence between its components reveal the structural component in the specific features and demonstrate the dynamics of the studying process. A set of relevant indicators was developed to each criterion, on the basis of which, it is possible to make the conclusion about the level of the students' social competence.

Keywords: a criterion, an indicator, a social competence, a student of Pedagogical College, formation.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Компетентнісний підхід є одним із важливих концептуальних принципів, який визначає модернізацію змісту освіти та підготовки фахівців. Адже саме необхідність впровадження інноваційних процесів в сучасній системі освіти загострила потребу формування соціально компетентного фахівця, здатного самостійно приймати рішення, нести за них відповідальність, позитивно вибудовувати відносини в навколишньому соціумі. Тому зростає роль включення соціального компонента в освітній

процес вищого навчального закладу, який сприятиме цілісному становленню та розвитку особистості майбутнього фахівця з притаманною йому соціальною компетентністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Вивчення питання соціальної компетентності в історичному контексті розпочато зарубіжними науковцями (Дж. Гілфорд, Е. Торндайк та ін.) [3] з розробки концепції соціального інтелекту. У сучасних дослідженнях вказано, що, на відміну

від соціального інтелекту, соціальна компетентність виявляється не в знаннях і розумових навичках, а в способі оперування знаннями, правилами інтерпретації, ефективності та адекватності в різних проблемних ситуаціях [4].

Конструктивним для нашого дослідження є визначення соціальної компетентності особистості, запропоноване І. Зарубінською в її дисертаційній роботі “Теоретико-методичні основи формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів економічного профілю”: “Соціальна компетентність особистості – це складна, інтегративна характеристика, сукупність певних якостей, здібностей, соціальних знань і вмінь, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості, які дають їй можливість активно взаємодіяти із соціумом, налагоджувати контакти з різними групами й індивідами, брати участь у соціально значущих проєктах і продуктивно виконувати різні соціальні ролі” [2, 92]. У широкому значенні соціальна компетентність ученою потрактована як існування цінностей, знань і вмінь у вигляді соціальних практик. Соціальна компетентність є однією з ключових компетентностей особистості, а отже, “суб’єктивною категорією, яка визначає здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв’язувати відповідні проблеми. Вона охоплює різні сфери людської діяльності: навчальну, професійну, власне соціальну взаємодію – та виступає важливою передумовою продуктивної міжособистісної взаємодії в усіх видах професійної діяльності [2, 410].

На основі аналізу наукових джерел нами встановлено, що соціальну компетентність дослідники визначають по-різному, що характеризує її як багатофункціональне, складне особистісне угворення, проте питання формування соціальної компетентності студентів педагогічних коледжів поки що не стало предметом самостійного дослідження. Так, потребує уточнення саме поняття соціальної компетентності студентів педагогічних коледжів як педагогічної категорії, нез’ясованою залишається структура означеного феномена, недостатньо обґрунтованими є критерії та показники сформованості соціальної компетентності.

Формування мети статті. Розуміння актуальності й важливості окресленої проблеми спонукало нас до вирішення на теоретичному рівні такого завдання: з’ясувати сутність, структуру, визначити критерії та показники сформованості соціальної компетентності студентів педагогічних коледжів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Невипадковим об’єктом нашого дослідження є студенти педагогічних коледжів, оскільки вони є особливою соціальною категорією, яка організаційно об’єднана інститутом вищої освіти і характеризується високим освітнім рівнем, соціальною активністю, достатньо гармонійним поєднанням інтелектуальної та соціальної зрілості, готовністю до самовизначення та соціального становлення. Саме вони транслюють засвоєні соціальні знання, цінності та досвід, закладають основи соціальної активності, моральної підготовленості підростаючого покоління до життя в суспільстві. Власне це й зумовлює цілеспрямованість студента на підготовку до обраної педагогічної професії та є необхідною умовою соціальних перетворень, оскільки саме через навчання у коледжі формуються особистісно-важливі якості та досвід суспільної поведінки.

Соціальна компетентність (social competence) – це здатність бути відповідальним, активним, ініціативним, готовим до співробітництва. Соціальна компетентність студентів педагогічних коледжів передбачає відкритість до світу й відповідальність за навколишнє соціальне середовище, уміння працювати в студентському колективі (що охоплює традиційне поняття колективної етики), здатність спілкуватися – і є одним із наступних видів компетентностей, загальноприйнятих у європейських країнах: предметна компетентність (subject-matter competence) – передача знань і незалежне оперування ними; особистісна компетентність (personal competence) – розвиток індивідуальних здатностей і талантів, поінформованість у власних сильних і слабких сторонах, здатність до самоаналізу; методологічна компетентність (methodological competence) є умовою розвитку предметної компетентності і передбачає гнучкість мислення, самоосвіту, здатність до незалежного розв’язання проблем, самовизначення [5, 72].

Формування соціальної компетентності студентства є важливою психолого-педагогічною й соціальною проблемою, вирішення якої торкається основних питань суспільства й освіти, оскільки в умовах соціально-економічних змін перед освітою стоїть завдання не просто дати майбутнім фахівцям певний рівень знань, вмінь і навичок з основ педагогічної діяльності, але й забезпечити здатність і готовність жити в сучасному суспільстві, досягати соціально значимих цілей, ефективно взаємодіяти й вирішувати життєві проблеми.

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Як зауважує І. Зарубінська, нині не існує цілісної й загальної теорії формування соціальної компетентності особистості у студентському віці. Дослідження переважно зосереджені на механізмах і способах формування окремих складових досліджуваного феномена. Йдеться про розвиток розумових і навчальних дій, наголошується на важливості діяльності як активності особистості загалом. Розглядаються механізми формування окремих якостей та характеристик особистості, які становлять зміст особистісного компонента соціальної компетентності. Детермінантами формування соціальної компетентності особистості є комплекс макросоціальних, мікросоціальних та суб'єктивних чинників [2, 73].

На основі аналізу різних підходів учених щодо структури соціальної компетентності основними її компонентами визначаємо наступні: когнітивний (знання, що впливають на результативність соціальної взаємодії), мотиваційно-ціннісний (життєві цінності особистості, її орієнтації та мотиви ставлення); діяльнісний (практична реалізація засвоєних знань і способів дій, досвід діяльності) та рефлексивний (самопізнання суб'єктом власних психічних актів, станів, поведінки; розуміння дій і поведінки інших учасників взаємодії, оцінку цього процесу та, за необхідності, його корекцію).

У процесі розвитку освітнього середовища педагогічного коледжу, соціальна компетентність як соціальне явище може перетворюватися в інтеграційну якість, узагальнену для аналізу соціальної активності особистості. Звідси випливає, що поняття соціальної компетентності особистості взаємопов'язане зі змістом соціальної компетентності осіб, які оточують конкретну людину, членів певної соціальної групи й суспільства в цілому.

З огляду на це, в контексті вимірювання рівнів сформованості соціальної компетентності студентів педагогічних коледжів важливим показником є не лише результативність їх діяльності, а й особистісні відчуття при цьому та ставлення до людини, до інших суб'єктів (об'єктів) взаємодії.

Критерії оцінювання соціальної компетентності студентів педагогічних коледжів мають відображати взаємозв'язки та взаємозалежність між її складовими, розкриватися в специфічних ознаках кожного її структурного компонента і показувати динаміку досліджуваного процесу. Для діагностики реального рівня сформованості соціальної компетентності студентів педагогічних коледжів нами використані підходи й частково

критерії, наведені в науковому дослідженні І. Зарубінської [2, 106 – 107].

Тож визначення критеріїв діагностики соціальної компетентності особистості майбутнього вчителя ґрунтувалося на її сутнісних характеристиках та загальних положеннях критеріального підходу. Структура взаємопов'язаних компонентів (когнітивний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісний, рефлексивний), враховується при розробці критеріїв формування сформованості соціальної компетентності студентів педагогічних коледжів.

Розглядаючи соціальну компетентність особистості як складне особистісне утворення та беручи до уваги її структурні компоненти, вважаємо за доцільне оцінювати рівень її сформованості у студентів педагогічних коледжів за такими критеріями: когнітивним, пов'язаним із соціальними знаннями, навичками та методами пізнання навколишньої реальності (відповідно до когнітивного компонента); ціннісно-мотиваційним – із соціальними цінностями, потребами, мотиваційними орієнтаціями в міжособистісних відносинах (відповідно до мотиваційно-ціннісного компонента); діялісно-практичним – із соціальним досвідом, соціальним інтелектом та вміннями соціального функціонування, успішного виконання педагогічних функцій, соціальною активністю (відповідно до діялісного компонента); рефлексивно-саморегулятивним, пов'язаним із рефлексивними вміннями й особистісними якостями майбутнього вчителя, що дають змогу інтегрувати внутрішні й зовнішні ресурси для досягнення особистісно та соціально значущих цілей, розв'язання проблем у процесі міжособистісної взаємодії та здатністю майбутнього вчителя до усвідомленої і відповідальної постановки життєвих завдань, професійних цілей й особисту активність у їх досягненні засобами самоорганізації та вольової саморегулятивної діяльності, соціальною зрілістю (відповідно до рефлексивного компонента).

Кожен критерій вимагав розробки набору відповідних показників, на основі аналізу яких можна робити висновки про рівень сформованості соціальної компетентності студента. Так, показниками когнітивного критерію сформованості соціальної компетентності студентів педагогічних коледжів нами визначено: загальну успішність студента, якість світоглядних і людинознавчих знань, ставлення до збагачення й поглиблення соціально-професійних знань, навички самоосвіти, педагогічного пошуку, креативність мислення, оволодіння методами наукового пізнання [1, 38 – 39].

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Ціннісно-мотиваційний критерій містить такі показники: чіткість ієрархії цінностей, умотивованість майбутнього вчителя до творчої педагогічної діяльності, потреба в міжособистісній соціальній взаємодії. Показниками діяльнісно-практичного критерію сформованості соціальної компетентності вважаємо: усвідомлення професійних дій і рішень, навички конструктивної взаємодії (соціальний інтелект), соціальну активність як самодіяльність особи, що має самостійну силу реагування і виявляється у вільній, свідомій, внутрішньо необхідній діяльності, як особливу діяльність – з власного бажання, з власної ініціативи, яка спрямована на “творчу” взаємодію з навколишнім середовищем, його освоєння та зміну. До показників рефлексивно-саморегулятивного критерію сформованості соціальної компетентності студентів педагогічних коледжів нами віднесено: усвідомлення рольової поведінки, комунікативну толерантність, адекватність самооцінки; переконаність у необхідності саморозвитку та самовдосконаленні; самостійність у прийнятті рішень; готовність до саморегуляції, а також рівень соціальної зрілості (соціальне самовизначення, соціальна відповідальність), зміст якої відтворює лише те, що фактично сформовано в людини, а також те, що із трансформованого ззовні у внутрішню структуру новоутворень особистості безпосередньо реалізується в перетворювальній діяльності, спрямованій на вдосконалення професійної діяльності та стосунків, які формують особистість і впливають на інших людей.

Визначені критерії та показники сформованості соціальної компетентності є основою для визначення рівнів сформованості цієї якості у студентів педагогічних коледжів. На нашу думку, рівень формування соціальної компетентності студентів педагогічних коледжів відображається шляхом встановлення конкретних ознак, які характеризують прояв їх основних критеріїв через частоту, яскравість та постійність. Тому у ході дослідження було визначено п’ять рівнів сформованості соціальної компетентності студентів педагогічних коледжів: початковий, низький, середній, достатній і високий.

Під час констатувального експерименту, який проводився упродовж 2008/2009 н. р., до роботи було залучено 256 студентів Луцького, Володимир-Волинського та Дубенського педагогічних коледжів. Для визначення рівня сформованості соціальної компетентності студентів за кожним із критеріїв було розроблено та впроваджено методику діагностики соціальної компетентності майбутнього вчителя:

1) за когнітивним критерієм – контент-аналіз, аналіз студентських робіт, бесіда, спостереження, аналіз творчих завдань, тест незавершених речень;

2) за ціннісно-мотиваційним критерієм – анкетування, бесіда, спостереження, методики експрес-діагностики соціальних цінностей особистості (“Ціннісні орієнтації” М. Рокича, “Мотивації професійної діяльності” К. Земфір в модифікації А. Реана);

3) за діяльнісно-практичним критерієм – спостереження, аналіз студентських робіт, незалежна експертна оцінка, оцінка методистів з практики, анкетування, бесіда, тестові методики (“Діагностика лідерських здібностей” Є. Жарикова та Є. Крушельницького, “КОЗ-1”, “Діагностика соціального інтелекту” Дж. Гілфорда і М. Саллівена, “Виявлення творчого потенціалу” Н. Кіршевої та Н. Рябчикової та ін.);

4) за рефлексивно-саморегулятивним критерієм – анкетування, спостереження, бесіда, тестові методики (“Діагностика комунікативної толерантності” за В. Бойко, “Самооцінка психологічної адаптивності”, “Діагностика індивідуальних особливостей саморегуляції” за В. Моросановою, “Діагностика здатності до співпереживання” С. Дідато, “Методика оцінки рівня самоактуалізації” А. Шострома, “Методика виявлення рівня соціальної зрілості”, “Методика дослідження самооцінки” та ін.).

Встановлено, що за когнітивним критерієм у студентів переважає середній рівень сформованості соціальної компетентності (41,01% – 105 осіб). При цьому 185 студентів, маючи хорошу успішність і непогану якість засвоєння світоглядних знань, недостатньо вмотивовані на творчий пошук більш повної інформації (72,26%), 167 осіб не схильні до організації самостійної роботи (65,23%) тощо.

За ціннісно-мотиваційним критерієм загалом у 25,39% опитаних (65 осіб) виявлено високий і достатній рівні соціальної компетентності. Значна частина студентів не усвідомлюють взаємозалежності майбутніх життєвих досягнень від якості здобутої освіти та рівня соціальної активності (54,29% – 139 осіб), не задумувалися над проблемою гуманності у відносинах з іншими людьми (15,23% – 39 осіб), допускають приниження людської особистості, її образу, використання (10,15% – 26 осіб) тощо.

За діяльнісно-поведінковим критерієм констатовано високий і достатній рівні соціальної компетентності у 22,26% (57 осіб), а низький і початковий – у 44,92% (115 осіб). Як результат, за рівнем розвитку здатності розуміти логіку

КРИТЕРІЙ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

розвитку ситуацій взаємодії середній показник по студентській групі 1,8 балів, а за чутливістю до характеру і відтінків людських взаємовідносин – 2,7 бали з максимальних 5.

Значна частина студентів (42,96 % – 110 осіб) мають низький і початковий рівні соціальної компетентності за рефлексивно-саморегулятивним критерієм. Серед опитаних: 56,25 % (144 особи) – виявили байдужість до свого становища у студентській групі; 24,21 % (62 особи) – мають низький рівень сформованості комунікативної толерантності; 34,76 % (89 осіб) – низький рівень емпатійності. При тому, що лише третина опитаних (30,07 % – 77 осіб) прагнуть до самопізнання і ще менше (7,81 % – 20 осіб) є самоактуалізованими.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Узагальнення отриманих результатів дозволило говорити про те, що навчально-виховний процес у педагогічному коледжі є важливим чинником формування соціальної компетентності особистості студента. Однак професійна підготовка студентів педагогічних коледжів зорієнтована переважно на здобуття знань і вмінь (когнітивний компонент), а тому не дозволяє повною мірою задовольняти потреби студентів в оволодінні різними стилями й способами конструктивної міжособистісної взаємодії, розвитку їх досвіду адекватної поведінки в складних ситуаціях, формуванні чіткої соціальної позиції та соціальної зрілості. Як результат, високий рівень сформованості соціальної компетентності проявляється лише у 2,34 % студентів педагогічних коледжів (6 осіб), достатній – у 22,26 % (57 осіб), середній – у 36,71 % (94 особи), низький – у 31,64 % (81 особа), початковий – у 7,03 % (18 осіб).

Формування соціальної компетентності студентів педагогічних коледжів буде результативним, якщо студенти, осмислюючи соціальну компетентність як категорію цінності, зацікавлені процесом опанування змісту досліджуваного феномена в єдності його структурних компонентів, а також результатом, що досягається завдяки створенню адекватних поставленій меті педагогічних умов. Саме це і буде предметом наших подальших досліджень.

1. Борбич Н.В. Аналіз рівня сформованості соціальної компетентності студентів педагогічного коледжу / Н.В. Борбич // Педагогічний дискурс: зб. наук. праць / гол. ред. І.М. Шоробура. – Хмельницький: ХГПА, 2012. – Вип. 13. – С. 36 – 42.

2. Зарубінська І.Б. Теоретико-методичні основи формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів економічного профілю: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Зарубінська Ірина Борисівна; Інститут вищої освіти НАПН України. – К., 2011. – 505 с.

3. Козляковський П.А. Загальна психологія: навч. посіб. В 2 т. Т. 2 / П. А. Козляковський. – 2-ге вид., доповн. і перероб. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2004. – 240 с.

4. Краснокутская С.Н. Социальная компетентность как качественная характеристика процесса социализации студентов / Светлана Николаевна Краснокутская // Сборник науч. трудов Северо-Кавказского гос. техн. ун-та. Серия: Гуманитарные науки. – Ставрополь: СевКавГТУ, 2005. – №1 (13). – С. 77 – 79.

5. Definition and Selection of Competencies. Country Contribution Process: Summary and Country Report. – Uri Peter Trier. – University of Neuchatel, October, 2001. – 279 p.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2016

30 вересня всеукраїнський день бібліотек

Із впевненістю можна сказати, що бібліотека – це своєрідна точка опори, на якій будується простір культурного суспільства. У кожній країні в різні періоди бібліотеки виконували важливу духовну місію – бути дзеркалом і пам'яттю народу та держави.

“Велика-бо користь буває чоловікові від науки книжної, бо книги вказують нам і навчають нас, як іти шляхом покаяння, і мудрість, і стриманність здобуваємо із слів книжних. Книги подібні рікам, що тамують спрагу цілого світу – це джерела мудрості. Книга – бездонна глибина, ми ними в печалі втішаємось, вони – узда для тіла і душі. Мудрість – велика”.

Повість минулих літ

